

PALU'DA DİNİ HİZMETLERE DESTEK VEREN HACI ÖMER AĞA B. AHMED AĞA VAKFI

The Foundation of Haci Omer Aga which Supports Religious Services in Palu

Doç. Dr. Yasin YILMAZ¹

Özet

Türk-İslam medeniyetinin en önemli kurumlarından birisi olan vakıf sistemi, Türk-İslam devletlerinde tarih boyunca yardımlaşma, dayanışma, birlik ve beraberliği sağlamada büyük katkı sağlamıştır. Karşılığını sadece Allah'tan bekleyerek, malını yine Allah'ın kullarının hizmetine vermek olan vakıf anlayışı, İslam'ın ilk dönemlerinden itibaren Müslümanlar arasında yaygınlaşmıştır. Allah'ın Kur'an-ı Kerim'de, Hz. Peygamber'in de hadislerinde ihtiyaç zamanlarında insanların imdadına koşmayı teşvik etmesi, zamanın ilerlemesiyle vakıf sistemini ortaya çıkarmıştır.

Zamanın ilerlemesiyle temel ilkeleri belirlenen, iyice kökleşen ve sosyal adaletin sağlanmasında ön planda olan bu medeni kurum, Türkler arasında Karahanlılarla Orta Asya'da başlamış ve Osmanlılarla beraber zirveye çıkmıştır. Osmanlılar döneminde vakıf yoluyla yardımlaşma, büyük şehirlerden en küçük yerleşim merkezlerine kadar yayılmıştır. Anadolu, Balkanlar ve Ortadoğu başta olmak üzere Osmanlı'nın hâkim olduğu bütün şehirlerde vakıflar kurulmuş ve ihtiyaç halindeki insanların imdadına koşulmuştur.

Bunlardan birisi de günümüzde Tunceli iline bağlı Mazgirt Kazası'nın İsmaili köyünden Hacı Ömer Ağa b. Ahmet Ağa'nın, bugün Elazığ ilimizin sınırları içinde bulunan Palu kazasında 17 Muharrem 1139/14 Eylül 1726'da kurup, 19 Rebû'l-evvel 1286/29 Haziran 1869 tarihinde tescil ettirdiği vakıftır. Vakıf, Yusuf ve Haydar adında iki kişi tarafından yapılan caminin ihtiyaçlarının karşılanması, görevlilerin ücretlerinin ödenmesi ve burada dini hizmetlerin devam etmesi için kurulmuştur. Bu çalışmamızda ismi geçen vakfın emlakı, hayır kurumları ve hangi alanlarda hizmetler verdiğini ortaya koymaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Palu, Vakıf, Ömer Ağa b. Ahmed Ağa, Vâkıfın şartları, Yusuf ve Haydar Camii.

Abstract

The foundation system, which is one of the most important institutions of Islamic civilization, has contributed greatly to the solidarity, unity, and togetherness in Islamic States throughout history. The understanding of the foundation, which is to give the goods to people as complimentary in order to win the pleasure and the sake of Allah, has spread among the Muslims since the early days of Islam. Foundations emerged by encouraging of Allah in the Quran and the Prophet in hadiths.

This civic institution, whose basic principles have been determined, rooted and have been the forerunner in the providing of social justice throughout time, started in Central Asia with the Karakhanis among the Turks and reached the peak with the

¹ Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, yasinyl_63@hotmail.com

Ottomans. During the Ottoman period, the helping each other through the foundation spread from the big cities to the smallest settlement centers. Foundations were established in all the cities of the Ottoman Empire, especially in Anatolia, the Balkans and the Middle East, and they provided for needs of the people. One of them is Hacı Ömer Ağa b. Ahmet Ağa's foundation. It was founded on Muharram 17, 1139/September 14, 1726 and registered on 19 Rabi al-Awwal 1286/June 29, 1869, in Palu Province of Mamuretulaziz . The foundation was founded for providing for the needs of the mosque, built by two people, Yusuf and Haydar, payments of its officers, and continuation of religious services here. In this study, we will try to show this foundation's properties, charities and in which areas it has services.

Key Words: *Palu, Foundation, Ömer Ağa b. Ahmed Ağa, conditions of the foundation, Yusuf and Haydar Mosque.*

GİRİŞ

İslam Tarihi'nde Abbasilerden itibaren bazı şehirler hem İslam hem de Türk tarihi açısından büyük önem arz etmişlerdir. İslam'ın yayıldığı ilk dönemlerde Bizanslıların hâkim olduğu Anadolu şehirleri, Hz. Ömer döneminden itibaren fethedilmeye başlanmıştır. Özellikle Harun er-Raşid döneminde Bizans'ın, Abbasilere sınır olan yerlerde avasım (sugûr)² denilen bazı şehirler öne çıkmıştır. Bunlardan birisi de günümüzde Elazığ dediğimiz Harput/Ma'muretü'l-Aziz şehridir. Hatta bu şehir Harun er-Reşid'in Türk askerlerinde oluşan askeri birlikleri yerleştirdiği şehirlerin başlangıcını oluşturmaktadır.

Tarihte ilk çağlardan itibaren savunmaya elverişli yüksek bir yerde kaleşehir olarak kurulan Harput'un 19. yüzyılda stratejik önemini yitirmesi ve ulaşımın zor olmasından dolayı bugünkü Elazığ'ın bulunduğu Agavat Mezraası, Sultan Abdulaziz (1861-1876) döneminde bölgenin valisi İzzet Paşa tarafından yeni yerleşim yeri olarak seçilmiştir. Yeni belirlenen şehre de sultanın adına izafeten 10 Ramazan 1283/16 Ocak 1867 tarihli bir arzla Ma'muretü'l-Aziz

² **Avasım:** Sözlükte “korumak, engel olmak, sığınmak” anlamına gelen kelime, “koruyanlar, müstahkem mevkiiler” demektir. Bu müstahkem mevkiiler, İslam ordularının cihad maksadıyla sınırdan uzaklaştıkları zaman veya gazadan dönerken ülkeye girmeden önce düşman saldırılarına karşı sığınıp korundukları bölgeler olduğu için bu adla anılmıştır. Hz. Ömer dönemiyle birlikte İslam Devleti'nin sınırları Toroslara kadar dayanmıştı. Emeviler döneminde Bizans sınırlarına müstahkem mahaller kurulmaya başlanmıştı. Askeri düşüncelerle özel olarak tahkim edilmiş olan bölgelere de sugur (yarık, sınır) denilmiştir. Bu bölge Tarsus'tan başlayarak Adana-Massisa (Misis), Antakya, Maraş, Amid, Malatya hattını takip ederek Fırat'ın doğusuna yani Mamuratü'l-Aziz kadar uzanıyordu. İslam-Bizans mücadelesinde önemli rol oynayan bu şehirler askeri yolların birleştikleri yerlerde veya geçitlerin girişlerinde yer alıyordu ve idari bakımdan Suriye'deki Kinnesrin ordugâhına bağlıydı. Abbasilerle birlikte özellikle Ebû Cafer el-Mansûr ve Harun er-Reşid devirlerinde ismi geçen sugur şehirleri yeniden tamir ve tahkim edilerek, çoğunluğunu Türk askerlerinin oluşturduğu birlikler yerleştirildi. (Bkz. E. Honigmann, *Bizans Devleti'nin Doğu Sınırı*, trc. Fikret İşıltan, İstanbul 1970, s. 36 vd.; Hakkı Dursun Yıldız, *İslamiyet ve Türkler*, İstanbul 1976, s. 57-61; H. D. Yıldız, “Avasım”, *DİA*, C. IV, s. 111-112; Sedat Bilinir, “Dokuzuncu ve Onuncu Yüzyılda Sugur-eş-Şam Sınır Hattının Halep'e Gerilemesi Süreci ve Türklerin Bölgedeki Faaliyetleri”, *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, Aralık 2016, C. 3, S. 6).

denilmiştir.³ Günümüzde Doğu Anadolu bölgesinin Yukarı Fırat bölümünde yer alan Elazığ'ın kazalarından birisi de Murat Nehri vadisinde kurulmuş tarihi bir yerleşim merkezi olan Palu'dur. İsmi geçen nehrin kıyısında oldukça eski bir yerleşim merkezi olan Palu'nun Osmanlı öncesi tarihiyle ilgili pek fazla bilgi sahibi değiliz.⁴

1071 yılındaki Malazgirt Zaferi ile Palu ve çevresi, içinde bulunduğu bölge, Türk hâkimiyetine geçmiştir. Palu ve çevresi önce Çubukoğulları, sonra da Artukoğullar, Selçuklular, Moğollar, Karakoyunlular, Kadı Burhaneddin, Akkoyunlular ve Safeviler tarafından yönetilmiştir.⁵ Yavuz Sultan Selim'in 1514 Çaldıran Zaferi'nden sonra 1515 yılında da Safeviler'den alınan bölge Osmanlı hâkimiyetine girmiştir. Palu Tanzimat dönemine kadar "yurtluk-ocaklık" ve "hükümet" statüsünde idare edilmiştir.⁶ 1839-1845 yılları arasında Diyarbakır Eyaleti'nin,⁷ 1846'dan itibaren de Harput Eyaleti'nin⁸ Maden-i Hümayun Sancağı kazaları arasında yer almıştır. 1883 yılına kadar Diyarbakır Vilayeti'nin Ma'muratü'l-Aziz Sancağı'na, bu tarihten sonra ise Ergani Madeni Sancağı'na bağlı bir kaza olarak Osmanlı idari teşkilatı içerisinde yer almıştır.⁹

Erken dönemden itibaren İslam'la buluşan Elazığ ve çevresi özellikle Türklerin hâkim olduğu dönemlerde İslam medeniyetinin oluşumuna katkı sağlayan birçok kurum ile cami, medrese, han, hamam gibi mimarî eserlere mekân olmuştur. Bu eserlerin büyük kısmı da günümüze kadar gelmiş ve işlevini devam ettirmiştir. Harput, Palu ve Diyarbakır güzergâhındaki kervansarayların yanında, camiler, mescitler, medreseler, hanlar,¹⁰ hamamlar gibi dinî, ticarî ve kültürel alanlarda birçok yapılar inşa edilmiştir. Söz konusu yapıların işlevinin devam etmesi için de vakıflar kurulmuştur.¹¹ Daha çok eğitim-öğretim alanına

³ BOA, İrâde-i Meclis-i Vâlâ, nr. 38901; Diğer yandan 1283-1284/1866-1868 tarihli Harput (Ma'muratü'l-Aziz) Şer'iyye Sicili'nin ilk 19 sayfasına kadar şehrin adı Harput olarak geçmekte iken bundan sonra Ma'muratü'l-Aziz olarak kaydedilmiştir. (Bkz. Şer'iyye Sicilleri, Harput, nr. 381.); Ahmet Halaçoğlu, "Elazığ", DİA, 1994, C. 10, s. 551.

⁴ Enver Çakar, "Osmanlı Arşiv Belgeleri Işığında Palu Köprüsü", *Fırat Üniversitesi Harput Araştırmaları Dergisi*, Elazığ 2018, C. 5, S. 1, s. 1.

⁵ Mehmet Ali Ünal, "XVI. Yüzyılda Palu Hükümeti", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitimi Fakültesi Dergisi*, Samsun 1992, S. 7, s. 241; Enver Çakar, s. 2.

⁶ Mehmet Ali Ünal, *agm*, s. 244-245.

⁷ İbrahim Yılmazçelik, "19. Yüzyılın İkinci Yarısında Diyarbakır Vilayetinde Nehirler ve Bunun Vilayete Tesirlerine Dair Bazı Tespitler", *Osmanlı Devleti'nde Nehirler ve Göller 2*, (Haz. Şakir Batmaz-Özen Tok), Kayseri 2015, s. 137.

⁸ Ahmet Aksın, *19. Yüzyılda Harput*, Elazığ 1999, s. 30-33.

⁹ Süleyman Yapıcı, *Palu Tarih-Kültür ve Sosyal Yapı*, Elazığ 2004, s. 103-133.

¹⁰ Harput, Palu ve Diyarbakır güzergâhındaki kervansaraylar için bkz. İsmail Aytaç, "Harput-Palu-Diyarbakır Güzergâhındaki Kervansaraylar", *Fırat Üniversitesi Eğitim Fakültesi Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları*, Elazığ 2006, s. 18-24.

¹¹ Elazığ ve çevresindeki vakıflar için bkz. Kürşat Çelik, "R. 1284/M. 1868-1869 Tarihli Muhasebe-i Evkaf-ı Hümayun Defteri'ne Göre Mamuratülaziz Vakıfları", *Vakıflar Dergisi*, Ankara Aralık 2013, S. 40, s. 143-162. Ayrıca Vakıf kurumu için bkz. Ömer Hilmi, *İthâfu'l-Ahlâf fî Ahkâmî'l-Evkâf*, İstanbul 1307; Nazif Öztürk, *Menşe'i ve tarihi Gelişimi Açısından Vakıflar*,

katkı sağlayan vakıflar kuran Türkler bu faaliyetlerine Orta Asya'da başlamışlar ve gittikleri yerlerde bu anlayışlarını geliştirerek devam ettirmişlerdir. Vakıf sistemi, özellikle Selçuklular ve Osmanlılar döneminde Türk dünyasının sosyal, kültürel ve ekonomik hayatına damgasını vurmuştur.¹² Elimizdeki kayıtlara göre Müslüman Türklerin kurduğu ilk vakıf, Tamgaç Buğra Karahan İbrahim'in medrese ve dâru'l-merza için Semerkant'taki vakfidir.¹³ Tamgaç Buğra Han kurduğu bu vakfın vakfiyesinde, inşa ettirdiği medresede eğitim öğretimin devam etmesi, yöneticilerin, hocaların ve çeşitli görevlilerinin maaşları için yeterli imkânlar sağlamıştır. Vakıf senedinde gerek bunların harcanması gerekse diğer hususlarla ilgili uyulması gereken esasları ayrıntılı bir şekilde belirtmiştir.¹⁴

İslamiyet'i kabul eden Türkler, Orta Asya'da ilk Türk-İslam Devletlerini kurmaya başlamışlar ve tarihi süreçte Karahanlılar, Gazneliler, Harzemşahlar ve Selçuklular devletleri ortaya çıkmıştır. Devletler tarihi açısından kısa bir süre içerisinde aynı bölgede teşekkül eden bu devletlerin varlığıyla, Orta Asya'da iskân sıkıntısı baş göstermiş ve Türk boylarından bir kısmı önce İran sonra da Anadolu taraflarına göç ederek yerleşik hayata geçmişlerdir. Bu arada Türkler, İslam'ın temel ilkelerine ters düşmeyen gelenekleri ile İslamî ilkeleri birleştirerek oluşturdukları kültürel birikimlerini de gittikleri yerlere götürmüşlerdir. Özellikle cami, medrese açılımlarını ve bunlara destek veren vakıf kurma geleneğini, göç ederek yerleştikleri mekânlarda devam ettirmişlerdir.

Bunlardan birisi de Ma'muratü'l-Aziz bölgesinde Palu¹⁵ kazasında kurulan Ömer Ağa b. Ahmet Ağa vakfidir. 17 Muharrem 1139/14 Eylül 1726 kurulan ve 19 Rebîu'l-evvel 1286/29 Haziran 1869 tarihinde tescil edilen vakfın Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde bulunan vakfiyesini inceleyerek, vakfı değerlendirmeye çalışacağız.

ÖMER AĞA BİN AHMET AĞA CAMİ-İ ŞERİF VAKFIYESİ

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nin 584 nolu defterin 249. Sayfası ve 111. Sırasında bulunan vakfiye 19 Rebîu'l-evvel 1286/29 Haziran 1869 tari-

VGM. Yayınları, Ankara 1983; Ahmet Akgündüz, *İslam Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*, OSAV. Yayınları, İstanbul 1966; Yasin Yılmaz, "Vakıf Kurumunun Dayandığı Temel Referanslar ve Zürrî Vakıfların Vakıf Sistemindeki Yeri", *Dinî Araştırmalar*, Ankara Ocak-Haziran 2014, C. 17, S. 44, s. 43-66.

¹² Mehmet Bayartan, "Osmanlı Şehirlerinde Vakıflar ve Vakıf Sisteminin Şehre Kattığı Değerler", *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Dergisi*, sayı 13, 2005, s. 159.

¹³ Bkz. Saffet Bilhan, "900 Yıllık Bir Türk Eğitim Kurumu Buğra Han Tamgaç Medresesi Vakıf Belgesi", *AÜ. Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Ankara 1982, C. 15, S. 2, s. 117-124; Nesimi Yazıcı, Nesimi Yazıcı, *İlk Türk-İslam Devletleri Tarihi*, TDV. Yayınları, 14. Baskı, Ekim 2016, s. 167-169.

¹⁴ Saffet Bilhan, *agm*, s. 117-124; Nesimi Yazıcı, *age*, s. 168.

¹⁵ Palu hakkında bkz. Mehmet Ali Ünal, "XVI. Yüzyılda Palu Hükümeti", *XI. Türk Tarih Kongresi*, 1990, s. 241-265; Serdar Karabulut, "Palu'nun Siyasi/Ekonomik Tarihi (XIV-XVIII. Yüzyıllar Arası) ve Palu Çarşısı'na Dair Vakıfname Belgesi'nin Tercümesi", *OTAM*, Bahar 2017, S. 41, s. 145-168.

hinde tescil edilmiştir. Hayrî ve zürî amaçla kurulan vakıf, aslen Mazgirt Kazası'nın İsmaili Köyünden Hacı Ömer Ağa b. Ahmet Ağa tarafından Palu'da kurulmuştur. Vakfiye, hem Ma'muretü'l-Aziz hem de Palu Kadılığı tarafından tescil mütevellisi olan Palu Kazası âlimlerinden es-Seyyid Yusuf Efendi'nin huzurunda tescil edilmiştir.¹⁶ Vakfiye Allah'a hamd ve Hz. Peygamber'e salât u selam ile başlayarak, vakıf yapmanın önemini belirten ayet ve hadislerin zikredilmesi ile devam etmektedir.

Vâkıf Hacı Ömer Ağa b. Ahmet Ağa bir kısım mallarını Allah'ın rızasını kazanmak amacıyla yaptırdığı Cami-i Şerif'te dinî hizmetlerin devam etmesi için vakfetmiştir. Vakfiyede vakfın tescili, sahihliği ve vakfedilen mülklerle ilgili şöyle denilmektedir; *"Mazgirt kazasına tabi İsmaili nam karye sükkânından zührü'l-akran el-Hac Ömer Ağa ibn Ahmed Ağa tarafından vakf-ı ati'l-beyanı vakıf ve ikrar davayı rücu'a Şerif Ali Efendi b. ve Abdulkerim Efendi b. nam kimesneler şehadetiyle vekaleti sabit olan umdetu's-sadat nakıbu'l-eşraf kaymakamı es-Seyyid İsmail Ağa b. es-Seyyid Zinnureyn Ağa meclis-i şer'î hatir ve mahfel-i dinî müinirde müvekkil-i mumaiylehin vakf-ı ati'z-zikr müteveli nasb ettiği sulbî oğlu fahru'l-akran el-Hac İsmail Ağa mahzarında bast-ı kelam ve tabir-i meram edüp müvekkil-i mumaiyleh el-Hac Ömer Ağa'nın atyeb-i malından (malının en iyisinden) Medine-i Harput'da vaki bundan akdem Palu Beyleri'nden Seyfullah Bey ve Cemşid Bey ve kız kardeşleri Sabire Hanım ve Rukiye Hanım ve Atike Hanım'dan ba-hücceti şer'iyeye iştira edüb yedinde mülkü olan Cemşid Hamamı demekle maruf hamamı...."*¹⁷

Vakfiyenin devam eden satırlarında müessese-i hayriyye için akarât-ı mevkûfe denilen mülkler ve sınırları belirtilmektedir. Vâkıfın şartına göre Cemşid Hamamı ile yedi bab dükkân, Allah'ın rızasını talep etmek amacıyla şer'î olarak sahih bir şekilde vakfedilmiştir. Yine vâkıfın vakfiyede belirlediği şartlara göre, Palu Çarşı başında inşa ettirdiği Cami-i Şerif'in;

1. İmam ve hatibine günlük 27 akçeden yıllık 80 kuruş,¹⁸
2. Müezzinine günlük 10 akçeden yıllık 30 kuruş,
3. Ferraşına günlük 10 akçeden yıllık 30 kuruş verilecektir.
4. Caminin aydınlatma ve hasırları için günlük beşer akçeden yıllık 15 kuruş ayrılacaktır.
5. Bütün harcamalar mütevellinin bilgisi dâhilinde olacaktır.
6. Eğer vakfın gelirlerinden geriye kalan olursa, mütevelliyeye teslim edilecektir.

¹⁶ Ömer Ağa b. Ahmet Ağa Vakfiyesi, VGMA, Defter No: 584, Sayfa No: 249, S. No: 111.

¹⁷ Ömer Ağa b. Ahmet Ağa Vakfiyesi, VGMA, Defter No: 584, Sayfa No: 249, S. No: 111.

¹⁸ O dönemde (27X30=810; 810X12=9720; 9720/80=121.5) 1 Kuruş=121.5 akçe olduğu anlaşılmaktadır.

7. Vâkıfın vefatından sonra erkek evladının aslah ve erşedi (en sağlam ve akıllısı), eğer erkek çocuklarının nesli tükenirse o zaman kızlarında en akıllı ve sağlam olanı mütevellî olacaktır.

Vakfiyenin son kısmında da bütün vakfiyelerde olduğu gibi, vâkıfın belirlediği şartların değiştirilmemesi için beddua edilmekte ve vakfiye şahitlerin isimlerinin zikri ile son bulmaktadır.¹⁹

VAKFİYENİN TABLO HALİNDEKİ ÖZETİ:

Aslen Mazgirt Kazası İsmaili köyünden Hacı Ömer Ağa b. Ahmet Ağa, Harput'ta bulunan ve önceden Palu Beylerinden Seyfullah Bey, Ali Bey, Cımşid Bey ile kız kardeşleri Sabire Hanım, Rukiyye Hanım ve Atike Hanım'a ait Cımşidiyye Hamamı ile bu hamama ve birbirine bitişik yedi adet dükkânı satın almıştır. Satın alınan ham ile dükkânlar 17 Muharrem 1139/14 Eylül 1726 tarihinde tescil edilen vakfiye ile vakfetmiştir. Bunların kira gelirlerini Palu'da Çarşıbaşı'nda bulunan ve Yusuf ve Haydar'ın yaptırdığı caminin görevlilerine ve artan gelirin ihtiyaç oldukça caminin bakım ve onarımına, geri kalanının ise vakfın mütevellisi, Palu Kazası âlimlerinden es-Seyyid Yusuf Efendi'ye verilmesi şart kılınmıştır.

VAKFIN KİMLİK BİLGİLERİ	
VAKFIN ADI	Ömer Ağa bin Ahmet Ağa
LAKABI VE/VEYA MESLEĞİ	el-Hac
VÂKIFIN İKAMET YERİ	Aslen Mazgirt Kazası'nın İsmaili Köyünden
KURULUŞ TARİHİ	17 Muharrem 1139/14 Eylül 1726 ²⁰
TESCİL TARİHİ	19 Rebû'l-evvel 1286/29 Haziran 1869
KURULDUĞU YER	Ma'muretülaziz, Palu
DÜZENLENDİĞİ KADILIK	Ma'muretülaziz ve Palu Kadılığı
ONAYLAYAN KADININ ADI	-Süleyman Efendizade es-Seyyid Mehmet Emin Efendi, -es-Seyyid Ali er-Rasil -Müftüzade es-Seyyid Mehmet Hamdi
ONAYLAYAN KADININ ÜNVANI	El-Müvellâhilâfe, Naib Vekili
BULUNDUĞU ARŞİV	VGM
DEFTER/SAYFA/SIRA NO	584/249/111
HAYRİ/ZÜRRİ	Hayrî -Zürri
TESCİL MÜTEVELLİSİ	Palu Kazası Âlimlerinden es-Seyyid Yusuf Efendi

¹⁹ Ömer Ağa b. Ahmet Ağa Vakfiyesi, VGMA, Defter No: 584, Sayfa No: 249, S. No: 111.

²⁰ 22 Rebû'l-âhir 1333 tarihinde Palu kadısı tarafından mütevellideki aslına uygun olduğuna dair onaylı ve baş tarafı eksik aynı tarihli ikinci nüshası VGMA 3013 nolu defterin 28. sayfasında kayıtlıdır. Ayrıca VGMA 581-1 nolu defterin 22. sayfa 21. sırasında kayıtlı fakat 17 Muharrem 1158 tarihli üçüncü bir nüshası daha bulunmaktadır.

VAKFİYENİN BÖLÜMLERİ
ALLAHA HAMD
<i>En layık övgüler ve en güzide hamd hikmeti yüce, mülk ve melekûtün sahibi, izzet ve ceberrûtun Rabbi, insan ve cinlerin durumuna vâkıf, her iki cihanda yaratılmışların râzıkı olanadır ki; İnsanoğlunu yokluktan en bedi üslup üzere ibda ve imla, en güzel şekil üzere icat ederek inşa edip, dünya hayatını öğretip ahiret hayatının yol ve yöntemlerini tefhim etmiştir.</i>
PEYGAMBERE, EHL-i BEYTİNE VE ASHABINA SALÂT VE SELAM
<i>Yüz binlerce hayırlı salât ve selam, ilmin ve hoşgörünün şehri, âlemlerin Rabbi olan Allah'ın vahyinin hazinesi, peygamberler silsilesinin sonuncusu olan Peygamberimiz Muhammed'in ravza-i mutahharalarına olsun ki; hidayet yolunun yolcusu olan azamet sahibi, emanet-ı isal ile hoşhal ve müferrehü'l-bâl eder. Meâd ve günah ehli O gün perçemlerinden ve ayaklarından tutularak alınır denilen günde O'nun şefaatine istinad ve lütf u keremine itimat ederler. İlâhi rahmetin incileri tükenmez sonsuz mağfiretler ahl-i beytine, ashabına ve dost ve sevgililer üzerine olsun ki her biri hak yoluna ileten hadi ve muvaffakiyet yoluna çağıran münadi olup dinin koruyan birer koruyucusu, fazilet ve yakîn sancağının birer taşıyıcısı olmuştur. Allah hepsinden razı olsun.</i>
VAKFİYEYE GİRİŞ
<i>Beyan erbabının aydınlık, açık ve görüş ehline ayandır ki; bu acımasız dünyanın mal ve makamı kararsız ve payidar olmayan dünyanın köşk ile tacı geçici ve istikrarsızdır. Allah hariç bu dünyaya gelen her şey helak olur. Fâni-i bî-gümân bu hayme-i zengârı bî-karâr içre karar kılmaya yer olmadığını ve bu emansız eyvan savn-ı civâr içinde bekaya karar ihtimal dışıdır. Eğer dünya bir kişi için olsaydı Allah Resulü orada ebedi kalırdı. Öyleyse akıllı gafil olmayıp, sağlıklı zamanında afiyet bilmeye devam etmeli, Her nefis ölümü tadacaktır. Çağrısı canın kulağına ermeden Ve orada bulunan herkes yok olacaktır. Sesini canın kulağına girmeden, Dünya ahiretin tarlasıdır. Hadisinin gereği olarak hayır tohumunu ekip güzellikler meyvesini biçerek kudsî melekeleri tahsil ve insi marifetleri tekмили hususunda gayret ve çaba sarfetmesi gerekir. Bu bağlamda hayır ve güzellikler sahibi olan vâkıf aşağıdaki mülkünü vakfetmiştir.</i>

VAKFIN HAYRAT VEYA HİZMET YERİ BİLGİLERİ	
HİZMET YERİ ADI	Yusuf ve Haydar Camii
TÜRÜ	Cami
BULUNDUĞU YER	Palu
KİM TARAFINDAN YAPTIRILDIĞI	Yusuf ve Haydar

VAKFIN MENKUL VE GAYRİMENKUL (AKAR) BİLGİLERİ				
Cinsi	Adedi	Bulunduğu yer	Nasıl edindiği	Sınırı / açıklama
Cimşidiye Hamamı	1	Harput	Satın alma ile mülk	Belirtilmemiştir.

Cimşidiye Hamamına ve birbirine bitişik dükkânlar	7	"	"	Kıblesi	Anılan Cimşidiye hamamı
				Kuzeyi	Yol
				Doğusu	Doğusundaki dükkân Kaleli Hacı Mustafa Ağa'nın dükkânına bitişik ve orada son bulmuştur.
				Batısı	Batısında olan dükkân da Hınzorlu Bölükbaşıoğlu Beşir'in Ekmekçi dükkânına bitişik ve orada son bulmuştur.

NİÇİN VAKFETTİĞİ	Allah rızası için.	
VAKIFIN ŞARTLARI		
TAŞINMAZLARIN DEĞERLENDİRME ŞEKLİ VE GELİRİN HARCANMASI		
Taşınmazın Değerlendirme Şekli	Bir yıllık süreli kiralama	
Elde edilen yıllık gelirin kaç hisse olacağı	Elde edilen yıllık gelirin tamamı	
Gelirin Nasıl Harcanacağı	Elde edilen gelirden yeteri miktarda ve tasarruflu bir şekilde	Palu Kazasında Çarşıbaşı'nda Yusuf ile Haydar'ın yaptırdığı Caminin imam, hatip, müezzin, temizlik görevlisi (Ferraş) aydınlatma için zeytinyağı, kâğıt ve keçe giderleri için harcanmasını ve vakfın rakabesinin (görevlilerinin) ise mütevellinin evladına ve evlad-ı evladına verilmesi şart kılınması
	Görevli ücretlerinden artan miktardan	İhtiyaç oldukça müteveli tarafından caminin bakım ve onarımı için harcanması,
	Bakım ve onarım sonrası geri kalanını	Müteveli Yusuf'un tasarrufuna bırakılarak gerekli yerlere harcaması şart kılınmıştır.

VAKFIN YÖNETİM VE DENETİMİ KİMLERE ŞART KILINMIŞTIR
Vakfın Yönetimi (Tevliyeti)
-Palu Kazası âlimlerinden Seyyid Yusuf Efendi'ye -Kaza yayından ecel oku inip Allah'ın izni ile müteveli Yusuf Efendi fani dünyadan baki diyara göç ettiğinde tevliyet görevi nesilleri tükeninceye kadar erkek evlatlarına -Erkek evlatlarının nesli tükendikten sonra kız çocuklarından olgun olanına verilmesi şart kılınmıştır.
Vakfın Denetimi (Nezaret)
Belirtilmemiştir.

VAKIF ŞARTLARININ DEĞİŞTİRİLMESİ
<i>Vakfın değiştirilmesi ve başka bir şeye dönüştürülmesinin, görevlilerin atanması veya azledilmesinin mütevellî yetkili kılınmıştır. Mütevellinin her işinde tek başına bağımsız ve her bir hususta kesin kararlı olmalı ve hiç kimse ona mani olmamalıdır.</i>
VAKFIN SİHHAT VE LÜZUM SÜRECİ
<i>Vâkıf bu taşınmazları belgenin düzenlenmesinden önce adı geçen tescil mütevellisine teslim etmiştir. O da teslim alarak diğer mütevelliler gibi bir süre tasarrufta bulunduktan sonra ve vâkıfın vakfa dair sözlerini tasdik etmiştir. Sonra vâkıf yerine vakfı kurmaya vekil, anlaşma canibinden ayrılma tarafına yönelip akar vakfının meşhur imamlardan İmam-ı Azam Hazretleri katında lazım yani bağlayıcı olmadığından anılan akarın vakfedilmesinden vekâletim gereği vazgeçtim demiştir. Bunun üzerine tescil mütevellisi hususa karşı çıkarak akar vakfının imameyn görüşlerine göre ve özellikle de vakfedilen taşınmazın tescil mütevellisine tesliminden sonra vakıf lazım yani bağlayıcı olduğundan vakfın sıhhat ve lüzumuna hükmedilmesini talep etmiştir. Vakfiyeyi onaylayan kadı efendi her iki tarafın ifadelerini düşündükten sonra yaptığı değerlendirmede hayır tarafını tercih ettiği için akar vakfının sıhhat ve lüzumuna şeri olarak muhkem bir şekilde hükmetmiştir. Bundan sonra bu vakfın geçersiz kılınması veya iptali imkânsız ve ihtimal dışı olmuştur.</i>
VÂKIFIN DUASI
-
VÂKIFIN BEDDUASI
<i>Her kim bunu işittikten sonra değiştirmeye kalkışırsa günahı bunu değiştirenlerin üzerine olsun. (Bakara, 2/181)</i>
ŞAHİTLER
<i>-Muhakkik âlimlerin dayanağı faziletli Osman Efendi -Akranlarının övüncü Osman Ağa bin Hacı Ebu Bekir -Ahmet Bey bin Ebu Bekir -Ali Ağazade Hacı Murtaza Ağa -Ahmet Ağa -İmam Molla Mustafa tabi-i? Ali Ağazade -Ahmet Efendi bin Hacı Nuri -Alemdar Kanber Ali -Alemdar Mustafazade Hacı Yakup -ve diğerleri</i>

Tarihî Süreçte Camiye Yapılan Görevli Atamaları

Palu'da Çarşıbaşı'nda bulunan ve Yusuf ve Haydar tarafından yaptırılan caminin imam, hatip, müezzin, ferraş ve diğer masrafları, aslen Mazgirt Kazası İsmaili köyünden Hacı Ömer Ağa b. Ahmet Ağa'nın 17 Muharrem 1139/14 Eylül 1726 kurduğu vakıftan karşılanmıştır. Vâkıf Hacı Ömer Ağa, caminin yapım ve onarım ile diğer giderlerini karşılanması için, Cimşidiye Hamamı ile bu hamama ve birbirine bitişik yedi adet dükkânı satın alarak vakfetmiştir. İlerleyen zamanlarda vakfa ve camiye atanan bazı görevlileri arşiv belgelerine göre şöyle sıralayabiliriz.

1. 29 Zilhicce 1144/23 Haziran 1732 tarihinde Palu Kazasında Kale Çeşmesi'nin yakınında bulunan caminin inşasından önce başka bir camide 26 yıl imamlık yapan Yusuf'un ilim ehli olduğunu mahalle halkının şer'i mahkemede ikrar edilmiştir. Bu liyakatinden dolayı ismi geçen şahıs, Kadı Seyyid Hacı Hüseyin'in arzıyla caminin imamet ve vakfın da tevliyet görevine atanmıştır.²¹

2. 29 Zilkâde 1150/20 Mart 1738 tarihinde caminin hatiplik görevine Kadı Yunus'un arzıyla Ömer Halife atanmıştır.²²

3. Receb 1169/Nisan 1756 tarihinde Cami-i Şerif'in Vakfı'nın, vâkıf tarafından önce kendisine vefatıyla da evlad-ı evladına şart koştuğu tevliyeti vâkıfın ölümüyle, naib Abdullah Efendi'nin arzıyla oğlu Ahmet Halife'ye verilmiştir.²³

4. Receb 1171/Mart-Nisan 1758 tarihinde Palu'da Kale Çeşmesi yakınında bulunan Camii'nin imam, hatip ve mütevellilik görevleri Yusuf adlı şahsın vefatıyla Naib Muhyiddin'in arzıyla Ahmed Halife'nin oğlu Hasan Halife'ye verilmiştir.²⁴

5. 23 Muharrem 1199/6 Aralık 1784 tarihinde vakfın tevliyeti, caminin imamet ve hitabet görevlerine Hasan Halife'nin ölümüyle oğulları Mehmet ve İbrahim'e verilmiştir.

6. Palu Kasabasında bulunan Çarşıbaşı Camii Şerifi'nin ihtiyaçları için hamam ve dükkânlar vakfeden el-Hac Ömer Ağa bin Ahmed'in vakfının tevliyetini önce kendisine, öldükten sonra erkek evladına ve onların evladına, ulemadan onların neslinin kesilmesinden sonra kız evladının on olgun olanına bırakmıştır. Söz konusu şart 19 Zilkade 1286/20 Şubat 1870 tarihinde Evkaf Muhasebesi Defterine Mamuretü'l-Aziz Naibi es-Seyyid Mehmet Emin Efendi'nin arzı ile Diyarbakır Meclisin mazbatası, Harput Evkaf Müdürünün inhası, Evkaf Müfettişi Halil Efendi'nin ilamı, Evkaf Nazırı Mehmet Hurşit Paşa'nın telhisi ve ferman-ı âli ile tescil edildiğine ilişkin atik esas yani tescil kayıdır.²⁵

7. Palu Kazasında bulunan Hacı Ömer Ağa Cami-i Şerifi Vakfı'nın Hacı İshak Paşa'nın vefatıyla boşalan tevliyet görevi oğlu Arslan Bey'e tevcih edilmiştir.²⁶

²¹ VGMA, Hurufât Defterleri No: 1097, Sayfa No: 236, Sıra no: 5.

²² VGMA, Hurufât Defterleri No: 1079, Sayfa No: 236, Sıra no: 12.

²³ VGMA, Hurufât Defterleri No: 1097, Sayfa No: 222, Sıra no: 2.

²⁴ VGMA, Hurufât Defterleri No: 1097, Sayfa No: 74, Sıra no: 1. Aynı atama ile ilgili başka bir defterde; "1 Zilkâde 1189/24 Aralık 1775 tarihinde atama kaydıyla Palu'da Kale Çeşmesi yakınında bulunan Cami'ye imam, hatip ve mütevellinin vefatıyla söz konusu görevleri Hasan'a verilmiştir" kaydı bulunmaktadır. (VGMA, Hurufât Defterleri No: 1078, Sayfa No: 74, Sıra no: 1)

²⁵ VGMA, Atik Esas (Anadolu Muhasebe) Defteri No: 489, Sayfa No: 333, Sıra No: 951.

²⁶ Bununla ilgili Vilayet İdare Meclisinden varit olan 10 Eylül 1310 tarih ve 110 numaralı mazbata yazılarak, gereğinin yapılması için valiliğe gönderilmiştir. İçeriğine nazaran gereğinin

Hacı Ömer Ağa Cami-i Şerifi Vakfı ve camii ile alakalı bazı belgelere göre vakfın ve caminin 20. yüzyıla kadar varlığını devam ettirdiğini görüyoruz. Vakfın tevliyetini vâkıfın vakfiyede belirttiği şarta uyularak evladı ve evlad-ı evladının yürüttüğü anlaşılmaktadır. Hatta arşiv belgelerine göre camideki imamet ve hitabet gibi görevleri de, vâkıfın ailesinden olanların yaptığı ortaya çıkmaktadır. Vâkıf Ömer Ağa bin Ahmet Ağa, dinî-vidanî hassasiyetin çok güçlü olduğu bir dönemde vakfiyeyi hazırlatırken, vakfı için nezaret görevini yürütecek ayrı bir kişiye ihtiyaç duymamıştır. Vakfiyede açık olarak belirtilmemesine rağmen muhtemelen hem tevliyet hem de nezaret görevini aynı kişi yürütmüştür. Vakıf, Anadolu'da kurulan diğer aile (zürri) vakıflar gibi tek hayır kurumu olan caminin bakım ve onarımı ile imam, hatip ve ferraşın ücretlerini ödeyerek günümüze kadar ulaşmasını sağlamıştır.

Görülmektedir ki, Orta Asya'dan itibaren, şehirlerde insan unsurunun, tabiatın, havanın, suyun, sanatın, musikinin, mimarinin ortaya çıkmasında vakıflar, önce dolaylı sonra da doğrudan büyük rol oynamışlardır. İslam şehrinin oluşmasında ve buralarda kültürel değerlerin ortaya çıkmasında İslamî ilkeler öncelenmiş ve bunlar İslam medeniyetinin yapı taşları olmuşlardır. Ayrıca bu şehirlerde bilimsel gelişmelerin ortaya çıkmasında da vakıfların hissesinin unutulmaması gerekir.

İslam şehrinin kurulmasında temel etken İslamî ilkelerdir. Bunun yanında Farabî şehirle ilgili *"her fert tabiatındaki mükemmelleşme ihtiyacını, ancak muhtelif insanların yardımlaşma maksadıyla bir araya gelmesiyle elde edebilir. İnsanların bir araya gelmeleriyle oluşturulan küçük kâmil topluluklar, 'şehir halkı' olarak tanımlanır. Hayrın efdalı ve kemalin alası, şehirden uzak topluluk merkezinde değil, şehirlerin sınırları içerisinde elde edilir..."*²⁷ demektedir. Şehri bu şekilde tarif eden Farabî, şehir hayatında yardımlaşma ve cemaatleşmeyi, toplum haline gelmeyi hakkıyla gerçekleştirenleri kâmil topluluklar, aksini de eksik topluluklar olarak nitelemektedir.²⁸ Farabî ve İbn Haldun gibi birçok müellifin düşüncelerine göre şehirlerin ilim, kültür ve medeniyetin yerleştiği, insanların bedevilikten ümrana, ilme ve her alanda gelişmeye uygun yerler olduğu anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak elimizdeki vakfiyeye göre Ömer Ağa b. Ahmet Ağa inşa ettirilen cami ve onun için kurulan vakıf, Palu kazasının dinî, sosyal ve kültürel açılardan gelişmesinde doğrudan etkili olmuştur. Vakfın bulunduğu yerde hem İslam Medeniyeti'nin tezahürüne hem insanların ekonomik olarak geçimlerini sağlamalarına hem de ticari hayatın devam etmesine katkıda bulunduğunu

yapılmasına ve Teftiş Mahkemesi için lazım gelen 25 kuruşun da alınarak gönderilmesine dair Mektubi Kaleminden Diyarbakır Valiliğine ve Evkaf Muhasebeciliğine yazılan 15 Recep 1314 tarihli belgedir. (Bkz. BOA EV. MKT 2245 Nolu Dosya 88)

²⁷ Ebu Nasr el-Farabî, *Kitâbu Ârâi Ehli'l-Medineti'l-Fâdıla*, Dâru'l-Maşrık, Beyrut 1986, s. 118.

²⁸ Ali Abdolvahid, *el-Medinetü'l-Fâdıla, li-Farabî*, Nizhetu Mısır, Tarihîsiz, s. 28.

görmekteyiz. Vakıf sosyal ve fizikî bir birim olarak içinde bulunduğu mahalle ve çarşıda insanlar arasında birlik ve beraberliğin sağlanmasına, birbirini tanıyan, birbirlerinin davranışlarından sorumlu ve sosyal dayanışma ve yardımlaşma içerisinde olan kişilerden oluşmuş bir topluluğun yaşadığı mekânı oluşturmuştur. Hatta aynı camide namaz kılan, ibadet eden, aynı mektep ve medresede çocuklarını okutan, aynı ideal ve amaçla çalışan insanların birlikte yaşadığı Palu şehrinin önemli bir bölümünü teşkil etmiştir.

Kurulan vakıflar, dinî, kültürel ve sosyal hayatta, mahalle fertleri arasında birlik ve beraberliği sağlamış ve asırlar boyunca bu birlikteliği devam ettirmişlerdir. Vakfiyelerdeki bilgilere göre vakfın başına geçen kişilerin hem vakfın hayır kurumları hem de kazada yaşayan fertlerin yaşamlarını devam ettirmeleri için yeni istihdam alanları oluşturmuşlardır. Vakıflar aynı zamanda içinde bulunduğu mahallede gayri ahlakî durumlara fırsat vermemiş ve İslam'ın bütün kurallarıyla yaşanmasına vesile olmuştur.²⁹

Sonuç

Mamuratü'l-Aziz'in Palu kazasında Ömer Ağa b. Ahmet Ağa tarafından inşa ettirilen Cami-i Şerif ve bunun için kurulan vakıf, kuruluşundan itibaren içinde bulunduğu şehre canlılık katarak dinî hizmetlerin devam etmesini sağlamıştır. Anadolu'da bulunan şehirlerin büyük kısmında bu tarz hayır kurumları için çok sayıda vakıf kurulmuştur. Palu'da kurulan bu vakıf da Anadolu'daki vakıflar gibi hizmet verdiği kurumun ve burada çalışan kişilerin iş bulmalarına vesile olmuştur. Vakıf hayrî ve zürri olmasıyla insanlara istihdam sağlanması yanında vâkıfın kendi çocuklarının geleceği için bir güvence oluşturmuştur. Ancak vakfın tarihi süreç içerisindeki durumu, şartlara uyulup uyulmadığını, vâkıfın vakfiyede belirlediği şartlara bağlılık ne kadar sürdürüldüğünü ve vakfın ilerleyen zamanlardaki durumunu bilemiyoruz. Çünkü bu çalışmamızda sadece vakfiyenin analizi yaptık ve vâkıfın belirlediği şartları ortaya koymaya çalıştık.

KAYNAKÇA

A. ARŞİV BELGELERİ

VGMA, Hurufât Defterleri No: 1097, Sayfa No: 236, Sıra no: 5.

VGMA, Hurufât Defterleri No: 1079, Sayfa No: 236, Sıra no: 12.

VGMA, Hurufât Defterleri No: 1097, Sayfa No: 222, Sıra no: 2.

VGMA, Hurufât Defterleri No: 1097, Sayfa No: 74, Sıra no: 1

VGMA, Hurufât Defterleri No: 1078, Sayfa No: 74, Sıra no: 1.

²⁹ Osmanlıda mahallenin fonksiyonuyla ilgili bkz. Ömer Düzbakar, "Osmanlı Döneminde Mahalle ve İşlevleri", ÜÜ. *Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl: 4, S. 5, 2003/2, s. 97-108.

VGMA, Atık Esas (Anadolu Muhasebe) Defteri No: 489, Sayfa No: 333, Sıra No: 951.

BOA EV. MKT 2245 Nolu Dosya 88.

Ömer Ağa b. Ahmet Ağa Vakfiyesi, VGMA, Defter No: 584, Sayfa No: 249, Sıra No: 111.

B. ARAŞTIRMALAR

Akgündüz, Ahmet, İslam Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi, OSAV. Yayınları, İstanbul 1966.

Aksın, Ahmet, 19. Yüzyılda Harput, Elazığ 1999.

Ali Abdulvahid, el-Medinetü'l-Fâdıla, li-Farabî, Nizhetu Mısır, Tarihsiz.

Aytaç, İsmail, “Harput-Palu-Diyarbakır Güzergâhındaki Kervansaraylar”, Fırat Üniversitesi Eğitim Fakültesi Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları, Elazığ 2006.

Bayartan, Mehmet, “Osmanlı Şehirlerinde Vakıflar ve Vakıf Sisteminin Şehre kattığı Değerler”, İstanbul Üniversitesi Coğrafya Dergisi, S. 13, 2005.

Bilhan, Saffet, “900 Yıllık Bir Türk Eğitim Kurumu Buğra Han Tamgaç Medresesi Vakıf Belgesi”, AÜ. Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, Ankara 1982, C. 15, S. 2.

Bilindir, Sedat, “Dokuzuncu ve Onuncu Yüzyılda Sugur-eş-Şam Sınır Hattının Halep’e Gerilemesi Süreci ve Türklerin Bölgedeki Faaliyetleri”, Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi, Aralık 2016, C. 3, S. 6.

Çakar, Enver, “Osmanlı Arşiv Belgeleri Işığında Palu Köprüsü”, Fırat Üniversitesi Harput Araştırmaları Dergisi, Elazığ 2018, C. 5, S. 1.

Çelik, Kürşat, “R. 1284/M. 1868-1869 Tarihli Muhasebe-i Evkaf-ı Hümayun Defteri’ne Göre Mamuratülaziz Vakıfları”, Vakıflar Dergisi, Ankara Aralık 2013, S. 40.

Düzbakar, Ömer, “Osmanlı Döneminde Mahalle ve İşlevleri”, UÜ. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl: 4, S. 5, 2003/2.

Ebu Nasr el-Farabî, Kitâbu Ârâi Ehli'l-Medineti'l-Fâdıla, Dâru'l-Maşrık, Beyrut 1986.

Honigmann, E., Bizans Devleti’nin Doğu Sınırı, trc. Fikret Işıltan, İstanbul 1970.

Karabulut, Serdar, “Palu’nun Siyasi/Ekonomik Tarihi (XIV-XVIII. Yüzyıllar Arası) ve Palu Çarşısı’na Dair Vakıfname Belgesi’nin Tercümesi”, OTAM, Bahar 2017, S. 41.

Ömer Hilmi, İthâfu'l-Ahlâf fî Ahkâmi'l-Evkâf, İstanbul 1307.

Öztürk, Nazif, Menşe’i ve tarihi Gelişimi Açısından Vakıflar, VGM. Yayınları, Ankara 1983.

Ünal, Mehmet Ali, “XVI. Yüzyılda Palu Hükümeti”, XI. Türk Tarih Kongresi, 1990.

Yapıcı, Süleyman, Palu Tarih-Kültür ve Sosyal Yapı, Elazığ 2004.

Yazıcı, Nesimi, İlk Türk-İslam Devletleri Tarihi, TDV. Yayınları, 14. Baskı, Ekim 2016.

Yıldız, H. D. "Avasım", DİA, C. IV.

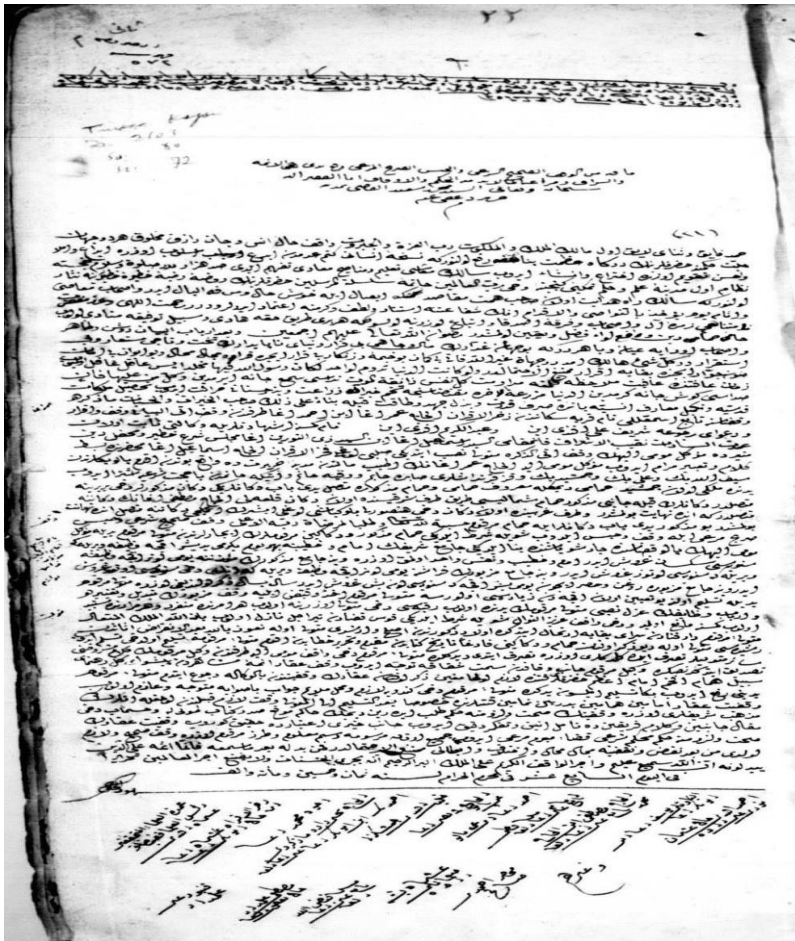
Yıldız, Hakkı Dursun, İslamiyet ve Türkler, İstanbul 1976.

Yılmaz, Yasin, "Vakıf Kurumunun Dayandığı Temel Referanslar ve Zürrî Vakıfların Vakıf Sistemindeki Yeri", Dinî Araştırmalar, Ankara Ocak-Haziran 2014.

Yılmazçelik, İbrahim, "19. Yüzyılın İkinci Yarısında Diyarbakır Vilayetinde Nehirler ve Bunun Vilayete Tesirlerine Dair Bazı Tespitler", Osmanlı Devleti'nde Nehirler ve Göller 2, (Haz. Şakir Batmaz-Özen Tok), Kayseri 2015.

EKLER:

Hacı Ömer Ağa B. Ahmed Ağa Vakfının Vakfiyesi ve Arşiv Belgeleri

[illegible]

